

Sarpsborg
kommune

Handlingsprogram 2021–2024 for personell som har deltatt i internasjonal tjeneste

Ivaretakelse + Oppfølging = Anerkjennelse

Vedtatt bystyret 16.9.2021

Innhold

1. I tjeneste for Norge – med bosted i Sarpsborg	1
1.1 Grunnlaget for en kommunal veteranplan.....	1
1.2 Formål og hensikt	1
1.3 Hvem er veteran	1
1.4 Nasjonale føringer	2
1.5 Viktige aktører.....	2
2. Utfordringsbildet	3
2.1 Veteranenes levekår.....	3
2.2 Behov for helhetlige, koordinerte og samordnede tjenester	3
2.3 Kompetanse og kunnskap	4
3. Innsatsområder og tiltak	4
3.1 Ivaretagelse	4
3.2 Oppfølging	5
3.3 Anerkjennelse	6
3.4 Tiltak	7

Forord - forslag

Norge har gjennom flere tiår deltatt i ulike militære operasjoner i krigs- og konfliktområder, og flere tusen norske menn og kvinner har erfaring fra slik innsats. Regjeringen har fokusert på at veteraner er en viktig ressurs for det norske samfunnet, og at de er viktige bidragsytere i arbeidslivet og lokalsamfunnet.

Sarpsborg kommune anerkjenner den innsatsen som veteranene har gjort gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner. De fleste som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner kommer tilbake med nye erfaringer og en unik kompetanse fra konfliktområdet. Forskning viser at de fleste greier seg bra etter tjenesten. Noen vil allikevel ha behov for oppfølging som følge av opplevelser og hendelser fra tjenesten. Veteraner som har behov for et koordinert og helhetlig tjenestetilbud vil få dette.

Sarpsborg kommune skal være en god kommune for veteraner og bidra til at de ivaretas med verdighet og forståelse. I samarbeid med representanter for veteranorganisasjoner er det vurdert tiltak som kan bidra til dette. I hovedsak er det ikke snakk om å etablere nye ordninger, men å benytte kommunens eksisterende tilbud på nye måter. Det handler om å heve bevissthet om denne gruppens erfaringer og utfordringer – og hvordan kommunen bedre kan ivareta sitt ansvar overfor sine innbyggere.

Et eget handlingsprogram viser anerkjennelse av innsatsen veteranene har gjort. Det kan være ulike oppfatninger om grunnlaget for norsk deltakelse i krig og konflikt. Uavhengig av dette fortjener den enkelte veteran anerkjennelse og respekt for viljen til å risikere liv og helse for landet. Handlingsplanen fokuserer på 3 hovedområder, slik det anbefales i Forsvarets «Grunnlag for utvikling av en kommunal veteranplan»: *anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging* av veteranene og deres pårørende.

Et eget handlingsprogram for veteraner og deres familier vil bidra til at Sarpsborg kommune blir en god kommune å bo i for veteraner, og forplikter samtidig kommunen til å tilrettelegge for en god ivaretagelse.

Sindre Martinsen-Evje
Ordfører

1. I tjeneste for Norge – med bosted i Sarpsborg

1.1 Grunnlaget for en kommunal veteranplan

Siden 1947 har 100 000 nordmenn tjenestegjort i internasjonale operasjoner på våre vegne. Dette omfatter 100 operasjoner på fire kontinenter. Siden oppstarten av FN-operasjonen i Libanon i 1978 har mer enn 40 000 bidratt i fredens tjeneste for Norge og det internasjonale samfunnet. Disse inngår i totalen på 100 000.

I Sarpsborg kommune bor det et betydelig antall veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner. I regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge» (2014) oppfordres landets kommuner til å utvikle kommunale planer for å sikre Norges veteraner fra internasjonale operasjoner et best mulig tilpasset tjenestetilbud.

Veteranene har deltatt i operasjoner på vegne av den norske stat. Selv om de ikke har formelle rettigheter som gir prioritet i det sivile helse- og velferdstilbudet, er det et viktig ledd i anerkjennelsen av deres innsats, at de opplever de kommunale tjenestene som tilgjengelige og samordnet. Implementering av tiltak i en kommunal plan vil kunne bidra til dette.

Samtidig kan kommunen bidra til at veteranenes anerkjennelse i det offentlige øker, og legge til rette for at veteranene kan bidra positivt i kommunen. Alle som har vært ute i internasjonal tjeneste for Norge kommer hjem med kompetanse som er svært viktig, også for det norske arbeidslivet.

1.2 Formål og hensikt

Kommunen skal legge til rette for at veteraner og veteraners familie kan få rett hjelp til rett tid, slik at de opplever seg anerkjent, forstått og ivaretatt før, under og etter internasjonal tjeneste for Norge.

Mål

Sarpsborg kommune skal være en god kommune å bo i for veteraner

Forsvaret har de siste ti årene opparbeidet seg betydelig erfaring og kunnskap om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner. Utvikling av en kommunal veteranplan vil bidra til å synliggjøre kommunens ansvar for veteranene og vil være en viktig anerkjennelse i seg selv. Det kan være ulike oppfatninger om grunnlaget for norsk deltakelse i krig og konflikt. Uavhengig av dette fortjener den enkelte anerkjennelse og respekt for viljen til å risikere liv og helse for landet.

1.3 Hvem er veteran

Definisjon av veteran

Med veteran menes alle norske statsborgere som har deltatt eller deltar i fredsbevarende, fredsopprettende eller statsbyggende innsats i andre land, fra utenriks-, justis- og forsvarssektoren.

Definisjon av pårørende/familie

Det er noe variasjon i hvordan Forsvarets veteran tjeneste og Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner (NVIO) definerer pårørende/familie. I denne planen benytter vi definisjon i Forsvarets familiedirektiv: *Familien er den ansatte med ektefelle/samboer/partner og eventuelle barn samt foreldre, søsken og besteforeldre*

1.4 Nasjonale føringer

Tiltak 14 i Regjeringens oppfølgingsplan (2014) slår fast følgende: «Det bør legges til rette for bedre samhandling og utvikling av lokale tiltak for oppfølging og ivaretagelse av personell som har vært i internasjonal tjeneste. Kommunene oppfordres til å utarbeide kommunale eller interkommunale veteranplaner. Planene bør fokusere på behov til veteraner og deres familier, med fokus på samhandling mellom ulike kommunale aktører. Sentrale elementer i planene bør være kompetanseheving, beskrivelse av forpliktende samarbeid mellom relevante aktører, og ivaretagelse av veteraner og deres familier, som har behov for ulike tilbud.»

Nasjonale styringsdokumenter for arbeidet med veteraner er:

- Stortingsmelding 34 (2008-2009) – «Fra vernepliktig til veteran»
- Regjeringens handlingsplan (2011-2013) – «I tjeneste for Norge»
- Regjeringens oppfølgingsplan (2014)

1.5 Viktige aktører

Det finnes flere interesse- og ideelle organisasjoner som jobber for å sikre gode vilkår og tjenester til veteraner.

Forsvarets veteran tjeneste

Forsvarets veteran tjeneste (FVT) skal lede og koordinere gjennomføringen av en rekke tiltak Regjeringen har besluttet, for å styrke anerkjennelse og ivaretagelse av veteraner. For å gjøre dagens tilbud lettere tilgjengelig ønsker veteran tjenesten å fungere som "Én dør inn". Det betyr, at den som kontakter FVT kan få profesjonell bistand til å vurdere sin situasjon og til å finne veien videre.

Forsvaret har en rekke tilbud til veteraner og deres familier både før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Forsvaret har et oppfølgingsansvar i ett år etter hjemkomst. Noen tilbud og kontaktpunkter kan benyttes hele livet. Det er laget et Oppfølgingsreglement som sier hva som skal og bør gjøres for veteranfamiliene når et familiemedlem reiser ut.

Informasjon er noe av det viktigste man kan bidra med til familiene, det gir trygghet. Derfor er det laget to brosjyrer, «Å reise ut» og «Å komme hjem». I disse forklares mye av de utfordringene mange kan oppleve under en slik periode, og det er oppført ulike kontaktpersoner som er tilgjengelige hele tiden.

Veteranene med partner tilbys PREP-kurs (samlivskurs) før utreise og i inntil ett år etter hjemkomst. Dette for å være best mulig rustet til de utfordringene mange møter ved en slik periode. Det er viktig å etablere et godt sivil-militært samarbeid der hvor dette faller naturlig. Forsvarets veteran tjeneste vil alltid kunne være et kontaktpunkt for kommunene og veteranene.

Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner (NVIO)

NVIO er Norges største interesseorganisasjon for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner og deres pårørende. NVIO består av ca 7500 medlemmer og har 59 lokalforeninger over hele Norge. De består av veteraner fra dagens internasjonale operasjoner og tilbake til Tysklandsbrigaden. NVIO er en politisk nøytral organisasjon som arbeider for å fremme interessene til veteraner og deres pårørende.

Sarpsborg forsvarsforening og norske Reserveoffiserers forening, avdeling Sarpsborg

Disse to foreningene har lokal tilknytning og ønsker å medvirke i arbeidet med oppfølging av planens ulike tiltak.

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)

Kommunen skal, i samarbeid med RVTS, vurdere å tilby meritterende kurs for leger og annet helsepersonell om traumer, med særlig fokus på krigsopplevelser for å øke traume-kompetansen i de kommunale helsetjenestene.

2. Utfordringsbildet

Nordmenn har ofte gjort tjeneste i krevende og farlige situasjoner. For noen kan tjenesten gi både fysiske og psykiske skader. I sin ytterste konsekvens kan tjenesten føre til tap av liv. Kommunen har et ansvar for å ivareta veteranene som sammen med familien og pårørende skal få den oppfølgingen de trenger.

2.1 Veteranenes levekår

Levekårsundersøkelsen blant veteraner ble gjennomført høsten 2012, og er en utvalgsundersøkelse bestående av personer som har deltatt i internasjonale operasjoner for Forsvaret eller Politiet. I undersøkelsen kommer det fram at mange veteraner har vært involvert i alvorlige hendelser under tjeneste. Allikevel beskriver veteranene tjenesten i utlandet som positiv, men opplevelsen av hvordan de blir møtt av samfunnet ellers er noe mer negativ.

Mange av forsvarsveteranene er heltids yrkesaktive. Det viser seg også at sykefraværet blant denne gruppen er omtrent som hos andre yrkesaktive. Men det betyr ikke at ikke tjenesten kan påvirke. Analysen tyder på at negative opplevelser i tjenesten i noen grad øker faren for å falle ut av arbeidslivet. Veteraner har minst like god både fysisk og psykisk helse som andre. Både når man ser på egenvurdert helse, langvarig sykdom og psykiske vansker er resultatene for forsvarsveteraner omtrent som blant andre. Det viser seg også at tillit til medmennesker er like høy blant veteraner som blant andre, men veteranene rapporterer likevel oftere enn andre at folk rundt dem viser lite interesse for det de gjør.

2.2 Behov for helhetlige, koordinerte og samordnede tjenester

Forsvaret har en rekke tiltak rettet mot veteranene og deres familier. Samtidig har offentlige aktører og instanser en viktig rolle med tanke på anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av denne gruppen. Dette omfatter både kommunale

tjenester, men også spesialisttjenester, som medfører at den enkelte veteran kan oppleve å måtte forholde seg til en rekke ulike tjenesteytere gitt de behov de måtte ha.

2.3 Kompetanse og kunnskap

Det å ha tjenestegjort i operasjoner i utlandet kan medføre at en opplever situasjoner som en ellers ikke ville kommet opp i, og som kan medføre behov for en eller annen form for oppfølging. For mange kan det da være naturlig å få oppfølging i helsevesenet.

For personell som har et oppfølgingsbehov, er det viktig å bli møtt med kunnskap i helsesektoren. Det er behov for å styrke kompetansen hos personell som ofte kommer i kontakt med veteraner og deres pårørende. Det er behov for mer kunnskap om og forskning på familiemessige utfordringer knyttet til internasjonale operasjoner, og særlig kartlegging av barns reaksjoner på foreldrenes deltakelse i denne type oppdrag. Det er viktig at veteraner og deres familier blir gjort oppmerksom på vanlige utfordringer i en slik livssituasjon og muligheter for hjelp og rådgivning ved behov.

3. Innsatsområder og tiltak

De tre innsatsområdene i planen er anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging. I den grad tiltakene i planen medfører økte økonomiske ressurser, må dette vurderes i forbindelse med arbeidet knyttet til 4-årige Handlingsplaner og årlige budsjetter.

3.1 Ivaretagelse

Veterankontakt og informasjonsarbeid

For å kunne ivareta og følge opp veteraner og deres familier trenger man kunnskap om veteranene og deres utfordringer. Samtidig må man vite hvem som besitter kunnskap og kan være en ressurs for kommunen, samt hvem som kan bidra med kompetanseheving av kommunens ansatte. Etableringen av en kommunal veterankontakt vil være et viktig tiltak i å koordinere og effektivisere kommunens samarbeid med sentrale aktører innenfor feltet. Veterankontakten vil ha ansvar for å holde oversikt over kommunens tilbud (til veteraner og deres familier), samt besitte kunnskap om sentrale aktører innenfor feltet og det tilbudet de har.

Det skal etableres en nettside for veteraner og deres pårørende på Sarpsborg kommunes hjemmesider. Nettsiden skal gi informasjon om veteraner og kommunens tiltak overfor veteraner og deres familie, til ansatte i barnehage og skole, fastleger og andre kommunale tjenesteytere. Kommunen ønsker også å utarbeide en tilsvarende informasjonsbrosjyre som kan være tilgjengelig på legekontorer, helsestasjoner og andre offentlige kontorer.

Kompetanseheving - Barnehager og skoler

For barn og ungdom vil fravær av foreldre over lengre tid kunne være en utfordring. Foreldres tjeneste i krigsområder vil kunne ytterligere forsterke barnets reaksjoner. Ansatte på skoler og i barnehager bør ha kompetanse på dette feltet slik at de er i stand til å yte den hjelpen og støtten barna trenger og være bevisst denne problematikken for å kunne forebygge og legge til rette i de tilfeller det er behov for dette. Skole og barnehage vil være avhengig av et godt samarbeid med foreldrene. Økt oppmerksomhet og innsats overfor familiene bidrar til å redusere stress og helseproblemer. For ansatte i skoler og barnehager er det særlig viktig å være

informert og å ha kunnskap som gjør at barna ivaretas på en god måte. Det er viktig at familien gir informasjon til lærer og barnehagepersonell slik at problemer kan forebygges.

Kommunen ønsker å legge til rette for at skolene skal kunne benytte lokale veteraner i undervisningen, på FN- dagen 24. oktober.

Treff for veteraner og pårørende

For å opprettholde et aktivt veteranmiljø er det viktig å tilrettelegge møtesteder for veteraner. Sarpsborg kommune disponerer egnede lokaler, og det vil være et viktig tiltak å stille det til disposisjon for veteranene. Lærings- og mestringssenteret ved Helsehuset er en lokalt forankret og inkluderende møteplass for frivillige lag, foreninger, organisasjoner og enkeltmennesker. Det skal inspirere til samarbeid, mangfold, utvikling og aktiviteter i den frivillige sektoren.

3.2 Oppfølging

Helse- og velferdstjenester

Sarpsborg kommune er ansvarlig for at personer som er bosatt her skal tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. Når en person/familie har behov for tjenester fra flere ulike instanser blir det viktig å koordinere og samordne tjenestene på en god måte. I slike tilfeller vil kommunens koordinerende enhet kunne bidra. De spesialiserte helsetjenesten som sykehus og ulike poliklinikker er statlige og bidrar til hjelp og bistand når det er behov for det.

Fastleger

Fastlegene er bærebjelken i helsetjenesten og alle innbyggere har en navngitt fastlege. For fastleger og ansatte i kommunens tjenester vil det være viktig å vite at årsaken til fysiske og psykiske helseplager kan være belastninger i tilknytning til internasjonale operasjoner, også når dette ligger langt tilbake i tid. Alle landets fastleger har fått tilsendt boken «Håndbok i militærpsykiatri» fra Forsvaret som et ledd i kompetanseoverføring fra Forsvaret til det sivile helsevesenet. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere forebygge mer alvorlige problemer. Fastlegene kan videre henvise til relevante kommunale tjenester og henvise til spesialisthelsetjenesten. Forsvarets sanitet har laget en brosjyre om tilbudet de har til veteraner og pårørende, som skal være tilgjengelig på alle fastlegekontor. Det blir viktig å distribuere denne til alle fastleger i Sarpsborg kommune.

Rask psykisk helsehjelp

Ved å komme i gang tidlig med behandling av veteraner som har stressrelaterte plager vil man i de fleste tilfeller klare å forhindre at plagene utvikler seg til kroniske psykiske lidelser. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere kunne fange opp problemer slik at behandling kan iverksettes tidlig. Rask psykisk helsehjelp er lett tilgjengelig helsehjelp ved angst, depresjon, søvnvansker og begynnende rusproblemer til personer over 16 år. Dette er et lavterskeltilbud fra Sarpsborg kommune, hvor hjelpen eller behandlingen baserer seg på veiledet selvhjelp, kurs og/ eller samtaler med psykisk helsepersonell/ behandlere med spesialkompetanse i psykisk helse.

Familiesentre – helsestasjoner

Kommunens helsestasjoner skal være oppmerksom på eventuelle behov for ekstra støtte og veiledning til familier der ett familiemedlem er, eller har vært, i internasjonale operasjoner. Helsepsykepleiere skal sikre oppfølging av familien, og ha et særlig øye for barna i familien som en møter i helsestasjon- og skolehelsetjeneste. Familiesentrene er bemannet med helsepsykepleiere, leger, fysioterapeuter, psykologer, jordmor, familierådgivere, psykiatrisk sykepleier og ungdomskontakter. Om nødvendig kan familiesentrene henvise videre til andre hjelpetilbud, samt til spesialisthelsetjenesten. Helsepsykepleier kan også være en god støtte for familien og kan gi informasjon om andre støttetilbud.

NAV og arbeid

NAV har etablert et eget, landsdekkende kompetansemiljø på veteransaker ved NAV Elverum. Der kan lokale NAV-kontor etterspørre råd og veiledning i saker som gjelder veteraner.

3.3 Anerkjennelse

Markering 8. mai – frigjøringsdagen og veterandagen

Regjeringen har bestemt at den 8. mai er nasjonal veterandag. Dette er den viktigste dagen for å markere anerkjennelse for veteraner. Seremonier og offentlige markeringer er et viktig og synlig uttrykk for samfunnets anerkjennelse av både innsatsen og den enkelte veteran. Dette bidrar til å ivareta historien og knytter bånd mellom veteraner og samfunnet. Lokale markeringer er av betydning for å favne flest mulig og bidrar til å synliggjøre at veteraner også er en del av lokalsamfunnet.

Det er et eget minnesmerke for falne ved Kirkeparken i Sarpsborg sentrum. Hvert år 8. mai er det kransenedleggelse ved minnesmerke. Dette er et samarbeid mellom Sarpsborg forsvarsforening og kommunen. I forbindelse med markeringen vil Sarpsborg kommune i samarbeid med veteranforeningene kunne legge til rette for en tilstelning for veteraner og deres pårørende.

Kompetanse

Ved å ha kompetanse på veteraner, deres levekår og vanlige reaksjoner på internasjonale operasjoner kan hjelpeapparatet lettere fange opp behov og følge opp med rett tjeneste. Det er viktig at kommunalt ansatte, særskilt i skole, barnehager og tjenester i helse- og velferdsområdet, har av kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer. Forsvarets veteran tjeneste og RVTS Øst vil være naturlige samarbeidspartnere for å øke kompetansen på dette området. Veteranene selv innehar unik erfaring og kompetanse fra sin internasjonale tjeneste.

3.4 Tiltak

Ivaretakelse + Oppfølging = Anerkjennelse	
Hovedmål: Sarpsborg kommune blir en god kommune å bo i for veteraner	
Slik vil vi ha det	Slik gjør vi det
Veteranene og deres pårørende skal oppleve ivaretagelse	<ul style="list-style-type: none">• Etablere nettside med informasjon om hvordan veteraner ivaretas• Etablere samarbeidsforum med lokal veteranorganisasjon og invitere til dialogmøter• Etablere kommunal veterankontakt som skal være kontaktpunkt for veteraner, aktører innen feltet og for Forsvaret• Kompetanseheving blant fastleger og annet helsepersonell• Kurstilbud til ansatte i skoler og barnehager
Veteranene og deres pårørende skal oppleve god oppfølging	<ul style="list-style-type: none">• Informere og veilede veteraner om aktuelle instanser som fastlege, familiesentre, rask psykisk helsehjelp, spesialisthelsetjenesten• Kurs for fastlegene, ansatte ved familiesentre, Nav, spesialisthelsetjenesten og personell i barnehager og skoler• Etablere samtaletilbud på familiesentrene for familien til veteraner for de som har behov for det• Rask psykisk helsehjelp ved behov – gjennom lavterskeltilbud Kompetansesenter rus og psykisk helse• Sikre et helhetlig, koordinert og samordnet tjenestetilbud til de som har behov for det, ved bruk av ansvarsgrupper
Veteranene og deres pårørende skal oppleve anerkjennelse	<ul style="list-style-type: none">• Markering av frigjørings- og veterandagen 8. mai med kransnedleggelse og kommunen vil legge til rette for et arrangement i samarbeid med veteraner og pårørende• Kartlegge eksisterende minnesmerker i kommunen• Spre kunnskap til befolkningen om tjenester og tiltak overfor veteraner• Støtte aktiviteter for veteraner gjennom å legge til rette for samarbeid, vurdere støtte til lokale arrangementer og gi tilgang til lokaler ved Helsehuset og andre lokaliteter for møteplasser og sosiale arrangement• Ta i bruk veteraners kompetanse gjennom å oppfordre til at veteraner benyttes i undervisning i skolene på FN-dagen 24 oktober

Kilder

- Bestrup, B. (2017, April). Regjeringen må på banen. *Veteran 2-17*, s. 3.
- Forsvaret. (2009). *Oppdraget går til... Arbeidsbok for deg eller dere med familiemedlem i internasjonal tjeneste*. Forsvarets mediesenter.
- Forsvaret. (2016). *Grunnlag for utvikling av en kommunal veteranplan*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvaret. (2016). *I tjeneste for Norge*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvarets veteran-tjeneste. (2017). *Pilotprosjekt Østerdalen*. Hentet fra - et tiltak i Regjeringens handlingsplan for veteranivaretagelse: <http://pilotprosjektosterdalen.no/delprosjekt-familie.html>
- Forsvarsdepartementet. (06/2014). *I tjeneste for Norge - Regjeringens oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsdepartementet. (05/2011). *I tjeneste for Norge - Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- NVIO. (2017). *Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner*. Hentet fra Webområde for Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner: <http://nvio.no/>
- Sentralbyrå, S. (09/2013). *Veteraners levekår; Forsvars- og politipersonell som har deltatt i internasjonale operasjoner*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Tromsø kommune. (2015). *Veteranplan - Tromsø kommune; 2015 - 2017*. Tromsø: Tromsø kommune.
- Østerdalen, Pilotprosjekt. (2014, August). *Sluttrapport Pilotprosjekt Østerdalen*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Sluttrapport-fra-Pilotprosjekt-Osterdalen/id23510>